

Kekemeliği Olan Bireyleri Konu Alan Çocuk Kitaplarına Yönelik Bir Doküman İncelemesi: Nitel Araştırma

A Document Analysis of Children's Books Including Individuals with Stuttering: Qualitative Study

Şevket ÖZDEMİR^a, Handan Nazlı DAĞ^a

^aMuğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, Muğla, Türkiye

Bu çalışma, I. Sağlık Bilimleri Öğrenci Sempozyumu'nda (24 Mayıs 2022, Muğla, Türkiye) sözlü olarak sunulmuştur.

ÖZET Amaç: Geçmiş çalışmalar, kekemeliği olan karakterlerin yer aldığı ve kurgu niteliğindeki kitapların kekemelik deneyiminin nasıl olabileceğine dair okuyucuya fikir verme gücüne sahip olduğunu ifade etmektedir. Bu sebepten bu çalışmanın amacı, Türkiye'de yayımlanan ve kekemeliği olan bireylerin yer aldığı çocuk kitaplarında kekemeliğin nasıl tasvir edildiğini göstermektir. **Gereç ve Yöntemler:** Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Kekemeliği olan bireyleri konu alan ve çocuk edebiyatı alanına ait 3 kitap tematik analiz yoluyla incelenmiştir. Veri analizinde geçmiş çalışmalardan birinin sunduğu kuramsal çerçeve ve bulgular üzerinden kodlama sistemi oluşturulmuştur. Kitaplar, bu kodlama sistemine göre değerlendirilmiştir. **Bulgular:** İnceleme sonucunda 3 farklı temaya ulaşılmıştır: Kekemeliğin temel örüntüleri (tekrar, uzatma ve blok, kekemelikten kaçınma stratejileri gibi), bireysel ve çevresel etkenler (aile üyelerinin kekemeliğe gösterdiği tepkiler gibi) ve işlevsel değişimler (kekemeliğe gösterilen duygusal tepkilerde değişim gibi). **Sonuç:** Kitaplardan biri dışında kekemeliğe verilen tepkilerin seyri ve müdahale sürecine dair yeterince bilgiye erişilmemektedir. Başka bir deyişle kitap içeriklerinin kekemeliği olan birey ve ait olduğu sosyal çevrenin kekemeliğe gösterdikleri tepkilerle sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Dil ve konuşma terapistinin müdahale sürecinin önemli bir parçası ve başlangıç noktası olduğu düşünüldüğünde; bu sınırlılığın giderilerek çocuk kitaplarının hazırlanması, benzer içeriğe sahip kitap sayısının artması ve özellikle de klinik ortamda kullanımı için teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

ABSTRACT Objective: Previous studies state that fictional books with characters who stutter hold the power to give the reader an idea about how stuttering is experienced. Therefore, the aim of this study is to show how stuttering is depicted among children's books published in Türkiye that include individuals with stuttering. **Material and Methods:** In this study, document analysis, one of the qualitative research methods, was used. Three books on children's literature which include individuals with stuttering were examined through thematic analysis. In data analysis, a coding system was created based on the theoretical framework and findings presented by one of the previous studies. The books were evaluated according to this coding system. **Results:** As a result of the examination, 3 different themes were attained: Basic patterns of stuttering (repetition, prolongation and block, avoidance strategies, etc.), individual and environmental factors (reactions of family members to stuttering, etc.), and functional changes (changes in emotional reactions to stuttering, etc.). **Conclusion:** Except for one of the books examined, there is not enough information about the course of reactions to stuttering and the intervention process. In other words, it is understood that the contents of the books are limited to the reactions of the person with stuttering and the social environment they belong to. Considering that speech and language therapist is an important part and starting point of the intervention process; it is suggested that children's books be prepared by eliminating this limitation, the number of books with similar content should be increased and the use of these books especially in clinical settings should be encouraged.

Anahtar Kelimeler: Kekemelik; edebiyat; nitel araştırma

Keywords: Stuttering; literature; qualitative research

Kekemelik, bireyin yaşamı üzerinde çok bileşenli etkilere sahip olmaktadır (örneğin fiziksel, bilişsel, dilsel, duygusal ve sosyal).¹ Kekemeliğin farklı bileşenlerdeki etkileri düşünüldüğünde; kekemelik, kekeleyen bireyin yanında ailesi ve yakın çevresinin

yaşamını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Diğer yandan, kekeleyen bireyin sosyal çevresinin kekemeliğe ilgili algı ve tutumları; kekeleyen bireyin kekemelik profilini, gelişimini ve sosyal yaşamını etkilemektedir.² Bu etkilenme ilerleyen dönemlerde bi-

Correspondence: Şevket ÖZDEMİR

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, Muğla, Türkiye

E-mail: sevketozdemir@mu.edu.tr

Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Health Sciences.

Received: 03 Sep 2022

Received in revised form: 19 Oct 2022

Accepted: 20 Oct 2022

Available online: 26 Oct 2022

2536-4391 / Copyright © 2023 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

reyin özel, akademik ve iş yaşamına kadar uzanmaktadır.^{3,4} Kekemeliğe yönelik uygun olmayan ve/veya eksik bilgiler, uygun olmayan inançlar ve ön yargılar sebebiyle toplumun, eğitimcilerin ve işverenlerin kekemeliğe yönelik tutumları da olumsuz olabilmektedir.⁵⁻⁸ Bununla birlikte, kekemelik üzerine hazırlanan 180 YouTube™ (YouTube, LLC, San Bruno, CA, USA) videosunun analizlerini içeren güncel bir çalışma, kekemeliğe dair güvenilir bilgiye erişimin önemi vurgulamaktadır.⁹

Bu noktada, kekemeliğe yönelik tutumu olumlu yönde değiştirebilmek ve bilgi gereksinimini karşılamak adına alternatif yolların düşünülmesi önemli olmaktadır. Bu yollara örnek olarak, çocuk edebiyatı gösterilebilir. Çocuk edebiyatı alanında yazılan kitaplar 2-14 yaş aralığını kapsayan bireylere hitap etmektedir.¹⁰ Kekemeliği olan karakterlerin yer aldığı ve kurgu niteliğindeki kitaplar, Amerika Birleşik Devletleri'nde sayıca çok olmasına rağmen Türkiye'de bu kitapların sayısı oldukça azdır. Ayrıca kekemeliği olan bireylerin çocuk edebiyatına ait kitaplarda nasıl tasvir edildiklerine dair az sayıda çalışma bulunmaktadır.¹¹⁻¹⁴ Bu çalışmaların hepsi İngilizce'de yazılmış kitapları incelemiştir, ancak özellikle bazıları bu kitapların kekemeliğe yönelik konuşma terapisi müdahalesine ne şekilde entegre edilebileceği üzerine odaklanmaktadır.^{12,13}

Geçmiş çalışmalar incelendiğinde; Trotter ve Silverman, kekemeliği olan karakterler barındıran ve farklı türlerde (roman, biyografi, hikâye, tiyatro metni) yazılmış 27 edebî metnin listesini sunmuşlardır. Bu çalışmada, edebiyatta kekemelik imgesinin toplum üzerinde etkisi olduğu savunulurken; söz konusu edebî metinlerin kekemeliği olan bireyin kekemeliğe karşı tutumunu şekillendirmesinde bir başlangıç noktası olarak işlev görebileceği ifade edilmiştir.¹⁴

Bu çalışmanın devamında 2 araştırma gerçekleştirilmiştir. İlk çalışmada, Bushey ve Martin, kekemeliği olan ana karakteri içeren 20 kitabı değerlendirmişlerdir. Çalışmada her bir kitabın sırasıyla özeti ve hedef okuyucu kitlesi sunulmuştur, ancak bulgular ve tartışma bölümünde incelenen kitaplara yönelik herhangi bir frekans ya da yüzde bilgisi verilmemiştir. Kitapların hedef okuyucu kitlesi 4-18 yaş aralığını kapsamıştır. Bulgular ışığında, in-

celenen kitapların birçoğunda kekeleyen karakterlerin konuşma örüntülerinin tekrardan oluştuğu; birçok karakterin belirli kelimeleri söylemekten veya belirli durumlarda konuşmaktan kaçındığı; olumsuz duygusal tepkilerin kekemeliğin şiddetini artırdığı, karakterlerin birçoğunun kitabın başlangıcında olumsuz şekilde tasvir edildiği ifade edilmiştir (örneğin içine kapanık, somurtkan gibi). Bununla birlikte, bazı karakterlerin kekemeliklerinin kitap boyunca dil ve konuşma terapisti (DKT) tarafından sunulan herhangi bir destek olmadan sonlandığı gözlenmiştir.¹² Diğer çalışmada, Logan ve ark., çocuk ve gençlik edebiyatına ait toplamda 29 kitabı incelemiştir. Kekeleyen karakterlerin ağırlıklı olarak erkek olduğu (17 tane) ve yaş aralıklarının 6-17 arasında yer aldığı ifade edilmiştir. Kitapların neredeyse hepsinde kekemeliğin konuşma sesleri ya da hecelerde gözlenen tekrarlar aracılığıyla yansıtıldığı gözlenmiştir. Hangi bir frekans ya da yüzde değer verilmeksizin, önceki çalışmayla benzer şekilde, özellikle kitapların başlangıcında birçok karakterin kekemeliğinden dolayı izole ve mutsuz bir şekilde tasvir edildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte; kitaplarda ağırlıklı olarak kekemeliği olan karakterlerin yaşadıkları sosyal ve duygusal sorunların yansıtıldığı; akran, öğretmen ya da aile üyelerinden onay beklediği; kekemeliği olan kişinin kekemeliği sonrasında herhangi bir başka karakterin kekemeliğe karşı olumsuz bir şekilde tepki gösterdiği (örneğin alay edilmek, akran zorbalığına uğramak gibi) gözlenmiştir. Kekemeliği olan karakterler başlangıçta kekemelik deneyimini yoğun bir şekilde yaşarken; diğer karakterlerle kurduğu etkileşim ya da davranışsal ve duygusal tepkilerindeki olumlu değişimler sebebiyle kekemelik şiddetinde hafifleme kaydedildiği ifade edilmiştir. Kitapların 4'ünde kekemeliği olan karakterlerin, DKT tarafından sunulan yumuşak başlangıç ve uzatılmış konuşmayı içeren terapi tekniklerini uyguladığı; kekemelik ile ilişkilendirilen toplumsal ve duygusal zorluklar üzerine paylaşımlar sergilediği ve terapi seansında teknikleri başarılı bir şekilde yerine getirdikten sonra karakterlerin sosyal katılımlarında artış gözlendiği ifade edilmiştir.¹¹

Bu çalışmalarda incelenen çocuk ve gençlik edebiyatına ait kitapların kekemelik deneyiminin nasıl olabileceğine dair okuyucuyu bilgilendirme gücüne sahip olduğu ifade edilmiştir.^{11,12} Bu yönden

düşünüldüğünde kitaplar, okuyucuların kekemeliğe ilişkin düşünce, tutum ve duygularını etkileyebilir; kekemeliği olan bireyin deneyimlediği benzer nitelikteki zorlukların nasıl üstesinden gelebileceğini gösterebilir. Diğer yandan, kekemeliği olmayan okuyucu için bireysel yönden deneyimleme olanağının olmadığı yaşamlara ulaşma ve ön yargıları kırma yönünde çocuk edebiyatının önemli bir gücü olduğu düşünülmektedir. Bu sebepten, bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yayımlanan ve kekemeliği olan bireylerin yer aldığı çocuk kitaplarında kekemeliğin nasıl tasvir edildiğini göstermektir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Dokümanlar ya da belgeler alanyazında “fiziksel veri” olarak tanımlanmakta ve materyal kültürünün önemli bir parçası olarak görülmektedir. Doküman incelemesi, kitapların yanında gazete, dergi veya benzeri belgelerin araştırmacı tarafından değerlendirilmesini kapsamaktadır.¹⁵ Doküman incelemesi üzerinden değerlendirilen çocuk edebiyatına ait kitaplar tematik analiz yoluyla çözümlenmiştir. Tematik analizde hedef, bir konu ekseninde uygun kod ve temalara ulaşmak, bu kod ve temaların ne anlama geldiğini keşfetmek ve yorumlamaktır.¹⁶ Bu çalışmada, herhangi bir bireyden veri toplanması söz konusu olmadığı için etik kurul izni alınmamıştır.

İncelenecek kitapların belirlenmesi sürecinde, amaca uygun örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Dâhil etme kriterleri, geçmiş çalışmalar incelenerek belirlenmiştir: (1) Kitap, kekeleyen en az 1 çocuk ya da ergen karakter içerecek; (2) Karakterin iletişim sorunu ya da sorunları kekemelik özellikleriyle örtüşecek; (3) Kitabın içeriği ya da olay örgüsü kekemelik ekseninde ilerleyecek.^{11,12} Dâhil etme kriterlerine herhangi bir basım yılı aralığı sınırlaması eklenmemiştir. Alanyazında, çocuk edebiyatı alanında yazılan kitapların 2-14 yaş aralığını kapsamamasından yola çıkılarak, incelenecek kitapların bu yaş aralığına hitap edecek şekilde yazılması beklenmiştir.¹⁰

Kitaplara erişim için başlıca kitap dağıtım sitelerinin (idefix, D&R, kitapyardu, pandora) arama kısımlarında “kekemelik, akıcılık bozuklukları, akıcılık

sorunları, çocuk edebiyatı” anahtar sözcükleri kullanılarak ve herhangi bir yıl sınırlaması uygulamadan arama yapılmıştır. Bununla birlikte, Yapı Kredi, İş Bankası, Can Çocuk, İletişim ve İmge Yayınları’na e-posta üzerinden, kekemeliği olan bireylerin yer aldığı ve çocuk edebiyatına ait kitap önerilerinin olup olmadığı sorulmuştur. Gönderilen e-postaya herhangi bir yayınevinden dönüş sağlanmamıştır. Arama sonucunda toplam 8 kitaba erişilmiştir. İsminde anahtar sözcüklerden biri geçmesine rağmen farklı türlerde (şiir gibi) yazıldığı için 4 kitap elenmiştir. Kalan 4 kitaptan birinin ismi “Kekeme Tavşan” olmasına rağmen detaylı inceleme sonrasında bu kitap dâhil etme kriterlerine uymadığı için elenmiştir.¹⁷ Bu aşamalar sonucunda, kekemeliği olan bireyleri konu alan ve çocuk edebiyatı alanına ait toplam 3 kitap ($f=3$) değerlendirilmiştir.

İncelenen kitapların isimleri şu şekildedir: “Duringo-Kekemeliğimi Nasıl Evcilleştirdim”; “Ariyan’ın Boğazındaki Düğümler” ve “Kekeme Hamlet.”¹⁸⁻²⁰ Kitaplara ait bilgiler aşağıda **Tablo 1**’de sunulmuştur. Analiz sürecinde her bir kitaba takma isim verilmiştir: Kitap-1, Kitap-2, Kitap-3. İlk 2 kitap Almanca ve Fransızca’dan Türkçeye çevrilmiştir.^{18,19}

VERİ ANALİZİ

Logan ve ark.nın sunduğu kuramsal çerçeve ve bulgular üzerinden kod listesi oluşturulmuştur.¹¹ İlk oluşturulan listede toplam 16 kod yer almıştır. Sonrasında araştırmacılar 3 kitabı da baştan sona okumuştur. Kitaplar okunduktan sonra sadece 12 koda uyan ifadeler gözlenmiştir. Bu sebepten liste toplam 12 koddan oluşmuştur (**Tablo 2**). Her bir koda karşılık gelen ifadenin aynı kitap içinde bir kez geçmesi yeterli sayılmıştır. Kodlar üzerinden 3 temaya ulaşılmıştır (Kekemeliğin Temel Örüntüleri, Bireysel ve Çevresel Etkenler, İşlevsel Değişimler). Her bir temaya ait kodlar ve kodlara karşılık gelen alıntılar Microsoft Office Word programına aktarılmıştır.

İlgili kodlar ve temalar belirlendikten sonra kodlara karşılık gelen alıntılar bir kez daha araştırmacılar tarafından metin bağlamı içinde yeniden kontrol edilmiştir. İnanırcılığın (ing. *trustworthiness*) sağlanması sürecinde, araştırmacıların ikisi de kitapları bağımsız bir şekilde okumuş, kodlar üzerinde tartışmış ve fikir birliğine varmışlardır.

TABLO 1: Çocuk edebiyatına ait incelenen kitaplara ait bilgi.

Kodu	Kitabın adı	Orijinal adı	Yazar adı	Yayın evi	Basım yılı	Resimli/resimsiz	Okuyucu yaşı
Kitap-1	Duringo-Kekemeliğimi Nasıl Evcilleştirdim	Stoppilino-Wie ich mein Stottern zähmte	Isabella Colthorp	Mirket Yayınları	2020	Resimli	6+
Kitap-2	Ariyan'ın Boğazındaki Düğümler	Les Nœuds dans la gorge d'Ariane	Danielle Noreau	Yapı Kredi Yayınları	2020	Resimli	3-8
Kitap-3	Kekeme Hamlet	-	Doğukan İşler	Tımaş Yayınları	2021	Resimsiz	10+

TABLO 2: Kod listesi.

Kod listesi
Kod-1: Tekrar, uzatma ve blok
Kod-2: Kekemelikten kaçınma stratejileri
Kod-3: Kekemelik şiddetinin farklı sosyal bağlam ya da etkileşimlerde değişkenlik göstermesi
Kod-4: Belli durumlarda kekemelik şiddetinde azalma (örneğin şarkı söyleme gibi)
Kod-5: Kekemelik anı itibarıyla olumsuz bir tavır ya da olayla karşılaşma
Kod-6: Kekeleyen kişinin sözünün akranları, aile üyeleri ya da çevredeki herhangi bir birey tarafından tamamlanması
Kod-7: Aile üyelerinin kekemeliğe gösterdiği tepkiler
Kod-8: Kekeleyen bireylerin çevredeki tepkiler sonrasındaki hisleri
Kod-9: Kekemeliği olan bireye çevresel destek
Kod-10: Dil ve konuşma terapisti tarafından sunulan müdahale
Kod-11: Kekemelik şiddetinde gözlenen değişim
Kod-12: Kekemeliğe gösterilen duygusal tepkilerde değişim

BULGULAR

BİRİNCİ TEMA: KEKEMELİĞİN TEMEL ÖRÜNTÜLERİ

Analiz sonrasında 3 tema elde edilmiştir (Kekemeliğin Temel Örüntüleri, Bireysel ve Çevresel Etkenler, İşlevsel Değişimler). Birinci tema olan “Kekemeliğin Temel Örüntüleri” içinde 4 kod yer almıştır (Kod-1, 2, 3 ve 4). İlk kod bağlamında; her 3 kitapta da karakterlerin kekemelik özellikleri tekrar, uzatma veya bloklar üzerinden gözlenmiştir. Ağırlıklı olarak kekeleyen karakterler konuşma sesini veya heceyi tekrarlamıştır. Aşağıda, tekrar ve uzatmaya örnek vermek üzere 2 kitaptan alıntılar sunulmuştur:

“Ben, be-be-ben he-he-henüz çorbamı bitirmedim, yavaş yavaş yiyorum” dedi Ariyan.” (Kitap-2, s. 10).

“-Kaa... Kaaar... Kayak... Kardeş...” (Kitap-3, s. 11).

Bu alıntılara ek olarak, “blok” özelliğine ilişkin Kitap-1’de kekeleyen Hakan isimli karakter, konuşmasında bloklar yaşadığını “bazen de tamamen tutuluyorum” cümlesi üzerinden ifade etmektedir:

“Sözcükler bir türlü istediğim gibi ağzımdan çıkmıyor. Ya zı-zı-zıplayarak ya da uuuuuuzayarak ağzımdan çıkıyor. Bazen de tamamen tutuluyorum, sözcüğü her zamanki gibi hızlı söyleyemiyorum.” (Kitap-1, s. 6).

İkinci kodda, 3 kitabın 2’sinde kekemeliği olan bireyler kekemelikten kaçınma stratejileri sergilemiştir. Örneğin Kitap-1’de Hakan, kekemelik anında başka bir sözcük söylediğini belirtirken; Kitap-2’de kekeleyen Ariyan isimli karakter, kendisine sorulan soruya sözcükler üzerinden değil hayvan sesini taklit ederek yanıt vermektedir:

“Sonra Duringo’yu hilelerle kandırmaya çalıştım. Yakaladığı sözcüklerimin yerine hemen başka sözcükler söylüyordum.” (Kitap-1, s. 22).

“Ariyan arabada çok sessizdi. Babası dikiz aynasından ona şöyle bir baktı. Dilini mi yuttun Ariyan? -GRRrrr... diye yanıtladı Ariyan. -Ooo dilini yutan kedi değil, kocaman bir kaplanmış! -GRRrrr... diye yineledi Ariyan.” (Kitap-2, ss. 4).

Üçüncü kod bağlamında, Kitap-3’te kekeleyen ana karakter Hikmet, kekemelik şiddetinin birtakım bireylerle kurduğu etkileşim sırasında değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir:

“Turgut’la konuşurken, normal zamanlarda olduğundan daha az kekeleyordum. Çünkü bu böyledir. Samimiyetine güvendiğim, bir yakınlık hissettiğim, en çok da sevdiğim insanlarla konuşurken rahatlarım. Dilim ağzımda küçülür, nefesim rahatlar, kelimeler ağzımdan daha ferah bir şekilde çıkmaya başlar. Annem, babam... Şimdi de Hikmet öğretmen ve Turgut’la konuşurken böyle rahat konuşabiliyor, daha az kekeleyorum.” (Kitap-3, s. 39).

Son kod dikkate alındığında, Kitap-3'te Hikmet belli durumlarda (örneğin şarkı söyleme gibi) kekemelik şiddetinde azalma deneyimlediğini belirtmektedir:

“..., tiyatro metnini şarkı gibi söyleseydim nasıl olurdu? Mesela, Hamlet'ten bir bölümü böyle çalışabilirdik! Hem tiyatroyu kenara atmış olmam hem de kekemelikten uzak, akıcı bir şekilde söyledim sözlerimi...” (Kitap-3, s. 122).

İKİNCİ TEMA: BİREYSEL VE ÇEVRESEL ETKENLER

Bu tema kapsamında 5 farklı kod yer almıştır (Kod-5, 6, 7, 8 ve 9). Öncelikle ilk kod bağlamında kitapların 2'sinde kekemeliği olan karakterler kekemelik anı sonrasında olumsuz bir tavır ya da olayla karşılaştıklarını ifade etmektedir:

“Selim'in kuzeni Alican da oradaydı. Duringo'm “çizgi roman” sözcüğünü yakalayıp onu söylemeye izin vermediğinde, Alican sinirli sinirli bana bakarak sözcüğümü tamamladı.” (Kitap-1, s. 14).

“-Ö... Ööö... Öö... Ö... Ben daha “Öğretmenim!” bile diyemeden, sınıfta birdenbire bir kahkaha tufanı koptu. Herkes bana dönmüştü, her ne kadar kendilerini tutmaya çalışsalar da apaçık gülüyorlardı işte.” (Kitap-3, s. 34-5).

İkinci kod dikkate alındığında, kitapların 2'sinde kekemeliği olan karakterler sözlerinin akranları, aile üyeleri ya da çevredeki herhangi bir birey tarafından tamamlandığını ve bu durumdan hoşnut olmadıklarını vurgulamaktadır:

“Selim'in kuzeni Alican da oradaydı. Duringo'm “çizgi roman” sözcüğünü yakalayıp onu söylemeye izin vermediğinde, Alican sinirli sinirli bana bakarak sözcüğümü tamamladı.” (Kitap-1, s. 14).

“Mesela ‘Benim adım Hikmet.’ diyeceğim. Ağzımı açıp konuşmaya başlayınca: -Be... Bennn... Benim... A... A... Adım Hiii... Hi... -Hicabi? ... (Yahu iki saniye daha sabretsen ne olur acaba? Böyle yaparak bana yardımcı olmuyorsun, lafi asıl sen uzatıyorsun!)” (Kitap-3, s. 30).

Üçüncü kod bağlamında kitapların hepsinde aile üyelerinin kekemeliğe verdikleri tepkiler yer almaktadır. Kitap-1 ve Kitap-2'de aile üyeleri kekemeliğe yönelik birtakım önerilerde bulunurken, Kitap-3'te

Hikmet'in annesinin kekemeliği olduğu gibi kabul ettiği görülmektedir:

“Dedem bazen bana ‘Yavaş konuş, yavrum!’ der. Leyla Teyze ise: ‘Derin bir nefes al, ne söylemek istediğini düşün öyle konuş, o zaman takılmazsın.’ der.” (Kitap-1, s. 10-11).

“Büyükanne! Peki, benim boğazımdaki düşümleri açmak için ne yapmamız gerekiyor? Nefes alıp vermeye devam et ve yavaş yavaş, sakince konuş bir tanem. Tıpkı yünle yaptığın gibi...” (Kitap-2, s. 19).

“Bir gün sormuştum anneme, kekeme olmamdan dolayı üzülüyor mu diye. Bana öyle bir yanıt vermişti ki, bir daha bu konuyu açmak gerekliliğini görmedim. Şöyle demişti annem: “Canım oğlum... O ilk kez heceleyerek “an-ne” dediğin an yaşadığım tarifi mümkün olmayan mutluluğu tekrar tekrar yaşıyorum ben, bana kekeleyerek her “an-ne” deyişinde. Belki kursesizce, tek seferde “anne” desen, diyebilseydin, çoktan unutup gidecektim o anı. Sen her kelimenle, benim için yeniden doğuyor, sanki yeniden ve ilk defa “an-ne” diyor, içimi bir kat daha sevginle dolduruyorsun, güzel meleğim...” (Kitap-3, s. 19-20).

Dördüncü kod bağlamında ise kekeleyen bireyler çevresindeki bireylerin verdikleri tepkiler sonrasında ortaya çıkan hislerini ifade etmektedir. Önceki kodu desteklemek için Kitap-1'den verilen alıntıda Hakan, dedesinin ve Leyla teyzenin verdiği önerileri dikkate aldığını belirtmekte, ancak bu önerilere karşılık vermekte zorlandığını ve hayal kırıklığına uğradığını ifade etmektedir. Bununla birlikte, Kitap-3'te Hikmet karakteri, sınıf arkadaşlarının verdiği olumsuz tepki sonrasında yaşadığı deneyimi anlatmaktadır:

“Bana yardım etmek istediklerini düşünüyorum. Fakat bazen de onlara kızıyorum ve onların konuştuğum zaman yeterince çaba sarfetmediğimi düşündüklerini aklımdan geçiriyorum.” (Kitap-1, s. 11).

“Ama böyle, “Ööö... Ööö...” diye kalakalmam, sanırım onlara epey komik gelmişti şimdi. Bütün heyecanım, sanki bir elektrik süpürgesi tarafından hızlıca yutulmuştu. Bir balon gibi sönmüş, ayağa kalktığım gibi hemencecik yerime oturmuşum. Utanmış, sinirlenmiş, büyük ihtimalle de tepeden turnağa kıpkırmızı olmuşum.” (Kitap-3, s. 35).

Son kod dikkate alındığında ise kekemeliği olan bireye sunulan çevresel desteğin varlığı gözlenmektedir. Bu çerçevede, Kitap-1’de kekemelik anını takiben kekemeliğiyle barıştığını söyleyen Hakan’a Alican adlı karakterin yanıtı ve desteği göze çarpmaktadır:

“A-A-Aklumdaki sözcükler bazen ağızımdan istediğim kadar hızlı çı-çı-çıkıyor. Ama bu benim için sorun değil. Ben böyleyim. Alican da gülümseyerek karşılık verdi: “Bravo, sen bunu nasıl bu kadar rahat söyleyebiliyorsun!” (Kitap-1, s. 49).

ÜÇÜNCÜ TEMA: İŞLEVSEL DEĞİŞİMLER

Bu tema kapsamında 3 farklı kod yer almaktadır (Kod-10, 11 ve 12). Öncelikle ilk kod bağlamında sadece Kitap-1’de Hakan, Melike abla ismi ile ifade ettiği bir DKT’den ve aldığı müdahaleden bahsetmektedir:

“Aradan birkaç gün geçtikten sonra Melike ablaya gittik. Annem sora sora Melike ablanın Duringo’su olanlara yardım edebilecek en iyi insan olduğunu öğrenmişti. Melike abla Duringo’ları çok iyi biliyordu ve bize onlar hakkındaki her şeyi anlattı.” (Kitap-1, s. 27-28).

İkinci kod dikkate alındığında, yine Kitap-1’de Hakan, aldığı müdahale ile birlikte kekemelik şiddetinde deneyimlediği değişimi ifade etmektedir:

“Ama Melike ablamın desteği ile kısa zamanda dilimi yavaş kullanmayı ve bu şekilde sözcükleri daha yumuşak ve kolay çıkarmayı öğrendim. Artık sesim yavaş ve yumuşak olduğu zaman Duringo genellikle sözcüklerimi yakalayamaz. Ya da sözcükleri hafifçe zı-zı-zıplattığım zaman, sözcükler boğazımda tıkanmaz, rahat ve sakin bir şekilde ağızımdan çıkar. Ama artık özellikle kekemeliğimle savaştığım zaman konuşmanın çok daha kolay olduğunu fark ettim.” (Kitap-1, s. 38-39).

Son kod bağlamında Kitap-1 ile Kitap-3’te, kekemeliği olan bireylerin kekemeliğe gösterdikleri duygusal tepkilerde değişim gözlenmektedir. Bu değişimler öz-kabul ekseninde gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle hikâyenin başında karakterler ağırlıklı olarak kekemeliğe karşı olumsuz tepkiler gösterirken, hikâyenin devamında veya sonlara doğru bu tepkilerin olumlu yönde farklılaştığı görülmektedir:

“Bu fikirlerden bir tanesi benim çok hoşuma gidiyor. O da şu: ‘Evet doğru, ben kekeliyorum. Eee ne var bunda?’ Bunu bu kadar açık ve net söylediğim zaman kendimi bir aslan gibi güçlü hissediyorum!” (Kitap-1, s. 42-43).

“Hiçbir şey değil mesele, hiçbir şey engel değil bir şeyler olmaya. Ne kekemelik ne görmemek ne duymamak ne yürüyememek ne konuşamamak... Hiçbir şey engel değil, inanmaya. Başarmaya. Mutlu olmaya! Hiçbir şey...” (Kitap-3, s. 143).

TARTIŞMA

Bu çalışmanın bulguları incelendiğinde; her 3 tema altında belirtilen kodlar ve ilişkili alıntılar kekemeliği olan karakterlerle ilgili okuyucuya temelde “kekemelik deneyimini” sunmaktadır. Ancak bu deneyimin, kekemeliği farklı boyutlarıyla inceleyen araştırmalarla ne yönde örtüştüğü merak konusudur. Öncelikle ilk tema bağlamında, kekemeliği olan bireylerin konuşma örüntüleri ağırlıklı olarak tekrar ile sınırlı kalmaktadır. Karakterler kekemelikten kaçınma stratejileri sergilemekte, kekemelik şiddetleri sık etkileşim kurdukları bireylerle değişkenlik göstermekte, şarkı söyleme gibi durumlarda kekemelik şiddetlerinde azalma olduğu ifade edilmektedir. Bu bulgular, Bushey ve Martin ile Logan ve ark.nın sunduğu bulgularla örtüşmektedir.^{11,12}

İkinci tema dikkate alındığında, kekemeliği olan karakterlerin kekemelikten olumsuz yönde etkilendiği gözlenmektedir. Özellikle de akranları veya sınıf arkadaşları tarafından kekemeliğin alaya alınması akran zorbalığına karşı karakterleri savunmasız bırakabilmektedir. Türkiye’de 5-6 yaş aralığında kekemeliği olan çocuklar üzerinde gerçekleştirilen güncel bir çalışma, akran şiddetine maruz kalma açısından kekemeliği olan çocukların risk altında olabileceğini göstermektedir.²¹ Okul öncesi dönem çocukları üzerinde gerçekleştirilen bu çalışma, kekemeliği olan ve olmayan çocukların akran ilişkileri noktasında DKT ve ilişkili alan uzmanlarının (psikolojik danışman, psikolog gibi) iş birliği sergilemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Karakterlerin akranlarıyla ilişkilerine ek olarak, aile üyelerinin kekemeliğe gösterdikleri tepkiler göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, aile üyelerinin kekemeliğe yönelik ağırlıklı olarak birtakım

öneriler sundukları gözlenmektedir. Ancak bu durum, özellikle de Kitap-1’de ifade edildiği gibi karakterin olumsuz duygusal tepki (kızgınlık gibi) sergilemesi ile sonuçlanmaktadır. Türkiye’de son yıllarda keke-meliği olan çocuğa sahip annelerin yılmazlık, algıla-nan sosyal destek, sürekli kaygı, öznel iyi oluş ve umut düzeylerini inceleyen çalışmalar, aile üyelerinin kekemeliğe dair daha fazla sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu ve terapi sürecinde bu parametrelerin aile görüşmeleri üzerinden ele alınması gerektiğini vur-gulamaktadır.^{22,23} Aile üyelerinin karakterlere sun-duğu önerilerden hareketle aile üyelerinin sadece kekemeliğin varlığına odaklandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, aile üyelerine kitaplar içinde yete-rince yer verilmediği, kekemeliğe gösterdikleri tep-kilerin seyrine dair yeterince bilgiye erişilmediği gözlenmektedir.

Son temada yer alan kodlar incelendiğinde, sa-dece Kitap-1’de Hakan karakterinin, DKT müdahale-si alması dikkat çekicidir. Müdahale ile birlikte kekemelik şiddetinde ve kekemeliğe gösterilen duy-gusal tepkilerde olumlu yönde bir değişim gerçek-leşmektedir. Bu açıdan düşünüldüğünde, Logan ve ark., 29 kitaptan sadece 4’ünde konuşma terapisi ile ilgili sahnelerin yer aldığı ifade etmiştir. Karakter-ler terapi sırasında kazandıkları stratejileri günlük ya-şamda uygulamaya başladıkça sosyal yaşama katılımlarında artış gözlenmiştir. Kitap-1’de yer alan ve DKT tarafından yönlendirilen kekemelik terapisi seanslarında, Hakan’ın kekemeliğe gösterdiği duy-gusal tepkilerdeki değişim Logan ve ark.’nin sunduğu bulgu ile uyumludur.¹¹

Kekemeliği olan karakterlerin yer aldığı ve çocuk edebiyatına ait kitapların kullanım amaçları düşünül-düğünde; öncelikle bu kitaplar bilinçlendirme amaçlı bir etkinlikte kullanılabilir. Özellikle okul bağla-mında eğitim personeline (başta psikolojik danışman ve rehberlik, sınıf öğretmenleri gibi) kekemelik ile ilgili bir sunum hazırlarken ve/veya kekemeliği olan bireye karşı empatiyi kuvvetlendirmek adına bu ki-taplar kullanılabilir.^{11,12} İkinci olarak bu kitaplar kli-nik ortamda kullanılabilir. Logan ve ark., çocuk edebiyatının kekemelik terapilerinde kullanımına dair 4 farklı hedef tanımlamışlardır:¹¹ (1) Kekemelik hak-kında bilgi vermek üzere kullanılabilir. (2) Kekeme-

liği olan bireyler kekemeliği ile ilgili düşünceleri, duyguları ve tutumlarını DKT de dâhil olmak üzere farklı alanda çalışan uzmanlar ya da eğitimcilerle paylaşmak ya da bu konuları tartışmak konusunda isteksiz olabilir. Bu açıdan düşünüldüğünde; öğrenci-lerin kişisel deneyimlerini ortaya çıkarma yönünde istekliliğini artırmada çocuk edebiyatından faydala-nılabilir. (3) Kekemeliği olan bireyler kekemeliği et-kili bir şekilde yönetemeyebilir. Bir başka deyişle konuşurken kekeleyeceklerine dair yaşadıkları endişe gibi psikolojik tepkilerden dolayı konuşmaya karşı olumlu bir tavır sergilemeyebilirler (Logan ve Ya-russ, 1999).²⁴ Bu sebepten çocuk edebiyatı, kekeley-en kişilere benzer deneyimlere sahip bireylerin “kurgusal” yaşantılarını gösterir, onlar için örnek bir ortam ve bağlam sunar. Dolayısıyla kekeleyen birey kendi iletişimsel zorluğu hakkında daha derinlikli bir bakış açısı kazanabilir. (4) Kekemeliğe gösterilen hassasiyeti azaltmak ve kekemeliğe dair düşünceleri yeniden çerçevelemek amacıyla kitaplardan faydala-nılabilir. Çocuk edebiyatına ait kitaplar; kekeleyen bireylere, bu sorunu yaşayan kişilerin ne düşündük-leri, kekemelik nasıl başa çıktıkları ve/veya bunları nasıl yönettikleri konusunda rol model olabilir. Bu sayede, değişim için bir katalizör görevi görme po-tansiyeline sahiptir. Bu sebepten, çocuk edebiyatına ait kitaplar, kekemeliğe gösterilen psikososyal adap-tasyon sürecine destek olmak üzere kullanılabilir.¹¹⁻¹³

SONUÇ

Kitap-1’in dışında, kekemeliğe verilen tepkilerin seyri ve müdahale sürecine dair yeterince bilgiye eri-şilmemektedir. Başka bir deyişle kitap içeriklerinin, kekemeliği olan birey ve ait olduğu sosyal çevrenin kekemeliğe gösterdikleri tepkilerle sınırlı kaldığı an-laşılmaktadır. DKT’nin müdahale sürecinin önemli bir parçası ve başlangıç noktası olduğu düşünüldü-ğünde; bu eksikliğin giderilerek çocuk kitaplarının hazırlanması, Kitap-1’e benzer içeriğe sahip kitap sa-yısının artması ve özellikle de klinik ortamda kulla-nımını için teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Türkçe’de kekemeliği olan karakteri içeren ve çocuk edebiyatı alanına giren kitap sayısı oldukça azdır. Bu sebepten DKT’ler sınırlı sayıda kitap seçeneğine sa-hiptir. Buna rağmen kekeleyen bireyin yaşı doğrul-tusunda kitabın seçilmesi uygun olacaktır.

Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite

üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

Yazar Katkıları

Fikir/Kavram: Şevket Özdemir; **Tasarım:** Şevket Özdemir; **Denetleme/Danışmanlık:** Şevket Özdemir; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Şevket Özdemir, Handan Nazlı Dağ; **Analiz ve/veya Yorum:** Şevket Özdemir, Handan Nazlı Dağ; **Kaynak Taraması:** Şevket Özdemir, Handan Nazlı Dağ; **Makalenin Yazımı:** Şevket Özdemir; **Eleştirel İnceleme:** Şevket Özdemir, Handan Nazlı Dağ.

KAYNAKLAR

- Manning WH, DiLollo A. Clinical Decision Making in Fluency Disorders. 4th ed. San Diego, CA: Plural Publishing; 2018.
- Yaruss JS, Quesal RW. Stuttering and the international classification of functioning, disability, and health: an update. J Commun Disord. 2004;37(1):35-52. [Crossref] [PubMed]
- Bricker-Katz G, Lincoln M, Cumming S. Stuttering and work life: an interpretative phenomenological analysis. J Fluency Disord. 2013;38(4):342-55. [Crossref] [PubMed]
- O'Brian S, Jones M, Packman A, Menzies R, Onslow M. Stuttering severity and educational attainment. J Fluency Disord. 2011;36(2):86-92. [Crossref] [PubMed]
- Abdalla F, St Louis KO. Modifying attitudes of Arab school teachers toward stuttering. Lang Speech Hear Serv Sch. 2014;45(1):14-25. [Crossref] [PubMed]
- Çağlayan A, Özdemir RS. The attitudes of employers towards stuttering and people who stutter: Descriptive research. Türkiye Klinikleri J Health Sci. 2022;7(2):339-48. [Crossref]
- Saman FD, Aydın-Uysal A. Sınıf öğretmenlerinin kekemelik hakkındaki tutumları [Primary teachers' attitudes about stuttering]. Dil, Konuşma ve Yutma Araştırmaları Dergisi. 2022;5(1):62-78. [Link]
- Özdemir RS, St Louis KO, Topbaş S. Public attitudes toward stuttering in Turkey: probability versus convenience sampling. J Fluency Disord. 2011;36(4):262-7. [Crossref] [PubMed]
- Yaşar Ö, Birol NY, Erensoy İ. Kekemelik hakkında bilgi kaynağı olarak YouTubeTM [YouTubeTM as an information source for stuttering]. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi. 2021;8(3):637-54. [Link]
- Oğuzkan AF. Çocuk Edebiyatı: Yerli ve Yabancı Yazarlardan Örneklerle. 10. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık; 2013.
- Logan KJ, Mullins MS, Jones KM. The depiction of stuttering in contemporary juvenile fiction: Implications for clinical practice. Psychol Sch. 2008;45(7):609-26. [Crossref]
- Bushey T, Martin R. Stuttering in children's literature. Lang Speech Hear Serv Sch. 1988;19(3):235-50. [Crossref]
- Jones K, Logan K. Using fictional literature as a tool in fluency intervention programs for children and teens. 2010 [Cited: August 26, 2022]. Available from: [Link]
- Trotter WD, Silverman FH. The stutterer as a character in contemporary literature: a bibliography. J Speech Hear Disord. 1976;41(4):553-4. [Crossref] [PubMed]
- Marshall C, Rossman BG. Designing Qualitative Research. 4th ed. Thousands Oaks, Calif: Sage Pub; 2006.
- Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. 12. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık; 2021.
- Kaftancıoğlu Ü. Kekeme Tavşan. 2. Baskı. İstanbul: Özyürek Yayınevi; 2016.
- Colthorp I. Şaşmaz P, çeviri editörü. Dürüno-Kekemeliğimi Nasıl Evcilleştirdim. 1. Baskı. İstanbul: Mirket Yayınları; 2020.
- Noreau D. Varnalı Y, çeviri editörü. Ariyan'ın Boğazındaki Dügümler. 1. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları; 2020.
- İşler D. Kekeme Hamlet. 7. Baskı. İstanbul: Timaş Yayınları; 2021.
- Kayhan-Aktürk Ş, Özdemir RS. A comparison of peer relations between preschool children who stutter and their fluent peers. Arch Health Sci Res. 2021;8:153-9. [Crossref]
- Yaşar Ö, Vural-Batık M, Özdemir Ş. Investigating resilience, perceived social support and trait anxiety levels of mothers of school-age children who stutter. Cudas. 2020;32(2):e20190093. [Crossref] [PubMed]
- Yaşar Ö, Vural-Batık M, Özdemir Ş. Kekemeliği olan okul çağı çocuklarının annelerinin öznel iyi oluş ve umut düzeylerinin incelenmesi: kesitsel araştırma [The subjective well-being and hope levels of mothers with children who stutter: cross-sectional study]. Türkiye Klinikleri J Health Sci. 2022;7(2):349-57. [Crossref]
- Logan KJ, Yaruss JS. Helping parents address attitudinal and emotional factors with young children who stutter. Contemp Issues Commun Sci Disor. 1999;26:69-81. [Crossref]